

Polska spuścizna w Gruzji, red. Maria Filina, Publishing House Universal, Tbilisi 2022, s. 236.

Prezentowana praca zbiorowa podsumowuje projekt badawczo-informacyjny, którego celem było stworzenie syntetycznego obrazu udziału Polaków w dziejach Gruzji – od początków XIX w. po czasy najnowsze. Ustalenie miejsca ich dorobku w oczach współczesnych (historiografia, podręczniki szkolne, wiedza potoczna), jego aspektów docenianych, ale i zapomnianych. Pomysłodawczyniami przedsięwzięcia były literaturoznawczynie i działaczka Polonii gruzińskiej prof. Maria Filina oraz związana z Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim kulturoznawczynie prof. Danuta Ossowska. Rezultatem jest swoista galeria Polaków i wątków polskich w najnowszych dziejach Zakaukazia, w szczególności Gruzji, niezaprezentowanych jednakże w formie leksykonu, lecz tekstów bardzo zróżnicowanych pod względem sposobu ujęcia, objętości czy warsztatu piszącego. Różnicowanie to wynika z pionierskiego w dużym stopniu podejścia do tematu, próby uchwycenia w możliwie pełny sposób nie tylko jego poszczególnych komponentów, a zarazem poprzez formę prezentacji wskazania na stan rozpoznania danego wątku czy życiorysu danej osoby (niekiedy nawet elementarnej wiedzy o niej), zainspirowania do jego pogłębienia w toku dalszych badań, wskazania dla takich studiów realnych i prawdopodobnych możliwości źródłowych. Powstała, jak to określają Autorki we *Wstępie*, swoista „polska galeria” zapisanych w dziejach Gruzji i regionu Zakaukazia Polaków, uchwy-

lenia ich wkładu w kulturę i sztukę, gospodarke czy politykę.

Polacy na szerszą skalę zaczęli pojawiać się na Zakaukaziu w pierwszej połowie XIX w., głównie jako osiedleńcy po odbyciu katorgi, zesłańcy na tzw. ciepłą Syberię bądź zdemobilizowani wojskowi, rzadziej, ale także z wyboru (głównie lekarze, architekci, inżynierowie, kolejarze, służba domowa). Można powtórzyć za wprowadzeniem, że praktycznie każda ważna gałąź nauki i kultury gruzińskiej czy szerzej zakaukaskiej obfituje w nazwiska Polaków, którzy przyczynili się do jej rozwoju: polityka, wojskowość, nauki podstawowe, architektura, muzyka, pedagogika, malarstwo, inżynieria, budownictwo, rolnictwo itd. Ta obecność z różnych względów, szczególnie politycznych (ideologicznych), uległa radykalnemu ograniczeniu w okresie sowieckim, ale jej przejawy były i wówczas znaczące, należy je odnotować.

W przededniu wybuchu I wojny światowej liczba Polaków w samej Gruzji sięgała prawdopodobnie 15 tys. Współcześnie liczebność gruzińskiej Polonii jest znacznie mniejsza, choć rozpoznanie rzeczywistego stanu rzeczy w tym aspekcie nastęrcza problemów; szacunki wahają się od kilku do kilkunastu tysięcy. Sądzić jednakże należy, że liczba obywateli Gruzji świadomie deklarujących swoje polskie pochodzenie w okresie ostatniego półwiecza nigdy nie zbliżyła się do 5 tys. (sami gruzińscy Polacy twierdzą, że jest ich „około 8 tys.”), z czego zdecydowana większość żyje w stolicy. Nie jest to więc mniejszość liczna, ale niewątpliwie zauważalna, szczególnie w kregach kultury i nauki. Wielu z nich skupia

stołeczny Związek Kulturalno-Oświatowy Polaków w Gruzji „Polonia”, obok którego funkcjonują też organizacje polonijne o charakterze lokalnym czy branżowym.

Wieloautorskie, bogato ilustrowane opracowanie obejmuje poszczególne, rzeczowo wyodrębnione aspekty tematu: środowisko literackie (Tadeusz Łada-Zabłocki, Leon Janiszewski, Władysław Strzelnicki, Wojciech Potocki, Michał Butowt Andrzejkiewicz, Mateusz Gralewski, Franciszek Ksawery Pietraszkiewicz, Kazimierz Łapczyński, Arthur Leist, Zygmunt Rewkowski, Juliusz Strutyński, Władysław Jurkowski, Stanisław Winnicki, Hugo Korsak, Arystarch Sosnowski, Jan Załęski, Franciszek Sawicz, Florian Zieliński, Juliusz Mulczler, Konstanty Zach, Marcin Szymanowski, Ignacy Dobrski, Marcin Ciepłiński, Stanisław Pilot); architektki (Aleksander Stanisław Rogojski, Mikołaj Oboloński); muzycy (Mikołaj Klejnowski, Eugeniusz Wroński, Konstanty Minjar, Lucjan Truskowski, Konstanty Antoni Gorski, Stanisław Chrzanowski, Aleksander Sawerzaszwili); artyści malarze, rzeźbiarze i graficy (Feliks Chodorowicz, Stanisław Horno-Popławski, Henryk Hryniewski, Jan Pajewski, Borys Romanowski, Mikołaj Sklifasowski, Ignacy Władysław Stachowski, Michał Wadbolski, Zygmunt Waliszewski, Ilia Zańkowski, Cyryl Zdaniewicz); działacze kina i teatru (Feliks Wysocki, Igor Amasyjski, Jakob Tripolski); naukowcy, inżynierowie i lekarze (Józef Chodźko, Ferdynand Rydzewski, Bolesław Statkowski, Jan Czestnowicz, Hieronim Stebnicki, Władysław Kałusowski, Stefan Krukowski, Stanisław Rawicz, Ludwik Młokosiewicz, Antoni Kulasskowski); politycy i działacze społeczni (Władysław Raczekiewicz, Giorgi Zdanowicz, Giorgi Wolski); polskie duchowieństwo (ks. Jan Śnieżyński, ks. Adam Ochał, ks. Paweł

Szczepanek); polskie damy (Ekwtime Takaiszwili, Nina Połtoracka, Amelia Wohl-Lewicka, Maria Zawada); polskie miejsca w Gruzji (stołeczne ulice Adama Mickiewicza, Lecha Kaczyńskiego, Józefa Piłsudskiego i Braci Zdaniewiczów, pomniki Lecha Kaczyńskiego w Tbilisi i Batumi, pomnik Władysława Raczekiewicza w Kutaisi, skwer im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Gori, były Obóz Kontrolno-Filtracyjny NKWD w Kutaisi); organizacje polskie i polonijne. Można kwestionować zasady takiego wyodrębnienia, należy jednak uznać jego komunikatywność, łatwość przyczynkarskiego korzystania z pracy w celu znalezienia informacji szczegółowych – jak w wypadku leksykonu czy encyklopedii. W większości składających się na tę publikację artykułów, szkiców, przyczynków i not ich autorzy prezentują nie tylko miejsce danej wyodrębnionej instytucji, osoby czy grupy Polaków w historii i współczesności Gruzji (Zakaukazia), ale też oceny znajomości (dostępności) tej wiedzy współcześnie, jej funkcjonowania w obiegu społecznym (nauka, edukacja, media).

Specyfikę pracy jako kompetentnego informatora, ale zarazem ułomność wynikającą z przyjętego w niej wspomnianego panoramicznego podejścia najlepiej uwidacznia część dotycząca polskich i polonijnych organizacji w Gruzji. Niektóre z nich, jak Związek Kulturalno-Oświatowy Polaków w Gruzji „Polonia” czy Szkoła Polska im. św. Królowej Jadwigi w Tbilisi, omówione zostały w miarę szeroko; inne, jak Związek Polaków Południowej Gruzji, Guryjscy Polacy czy Związek Polonii Medycznej w Gruzji im. św. Grzegorza Peradze – zaledwie wymienione, choć wyłuszczonej czcionką, w sposób awizujący dalszy tekst, którego brakuje. Odnotować w tym kontekście należy informację o mało znanej, a wartej szerszego spopularyzowania Stacji Kaukaskiej

Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego w Tbilisi, która pełni ważną funkcję w zakresie edukacyjnej i naukowej współpracy polsko-gruzińskiej.

Prezentowana praca zbiorowa nie oddaje precyzyjnie stanu opracowania poszczególnych wyodrębnionych w niej tematów czy też biografii Polaków, których losy wiążą się z Zakaukaziem w ostatnich dwóch wiekach. Nie taka była jej rola. To przede wszystkim informator, dobrze przemyślana pomoc warsztatowa dla zajmujących się Gruzją i regionem zakaukaskim historyków, literaturoznawców, historyków nauki i sztuki, czy politologów, a nade wszystko dziennikarzy, polityków i studentów. Uzyskaliśmy w niej dość rozboczo, ale całościowy zarys panoramy tematu polskiej spuścizny w Gruzji, propozycję doboru składających się na tę panoramę wątków, z określeniem ich

wagi poprzez proporcje ujęcia. Zarazem jest to wskazówka w zakresie dalszych tematów i problemów, które wymagają podjęcia badań bądź też poszerzenia rezultatów tych już funkcjonujących poprzez uwzględnienie pominiętych w nich kontekstów – społeczno-politycznego, historycznego, literackiego, językowego czy też kulturowego. Możliwości w tym zakresie jest wiele, jak bowiem oceniają Autorki opracowania, materiały dotąd nieeksplorowane są bogate, wręcz „trudne do wyczerpania”. Głównie w tym zakresie porządkowo-informacyjnym i postulatów badawczych, niniejszą publikację sponsorowaną przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP odnotować należy z uznaniem.

Wojciech Materski
Instytut Studiów Politycznych PAN
ORCID: 0000-0002-2040-362X
wmat@isppan.waw.pl